

به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد آقای مهدی رعنائی

رشته علوم اقتصاد انرژی

تحت عنوان: «بررسی و تحلیل تاثیر هدفمند کردن یارانه ها انرژی بر مصرف برق خانگی شهر تهران ارائه راهکارهای مناسب» از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	دکتر عباس عساری	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر بهرام سجابی	استادیار	
۳- استاد ناظر	دکتر رضا نجار زاده	استادیار	
۴- استاد ناظر	دکتر محمد حسین حسینی صدر آبادی	استادیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی:	دکتر رضا نجار زاده	استادیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته اقتصاد انرژی است که در سال ۱۳۸۹ در دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر عباس عساری آرانی و مشاوره جناب آقای دکتر بهرام سبحانی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب مهدی رعنائی دانشجوی رشته اقتصاد انرژی مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: مهدی رعنائی

تاریخ و امضا:

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس
مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت
انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران،
لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج
پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام
شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد
ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا
ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید
راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان
نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از
پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه)
حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده
ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از
معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و
بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با
هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ
۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به
تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب مهدی رعنائی دانشجوی رشته اقتصاد انرژی ورودی سال تحصیلی ۱۳۸۷مقطع
کارشناسی ارشد دانشکده مدیریت و اقتصاد متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق
مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته
های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین
نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز
اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به
جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر
گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:

تاریخ:

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده مدیریت و اقتصاد

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته اقتصاد انرژی

بررسی و تحلیل تأثیر هدفمند کردن یارانه ی انرژی بر مصرف برق خانگی شهر
تهران

(ارائه ی راهکاری پیشنهادی)

مهدی رعنائی

استاد راهنما: دکتر عباس عساری آرانی

استاد مشاور: دکتر بهرام سحابی

زمستان ۱۳۸۹

تقدیم به مادر و همسر عزیزم که با زحمات و دعای خیر خود من را در نوشتن این پایان نامه یاری نمودند.

با تقدیر و تشکر از شبکه تحلیلگران تکنولوژی ایران (ایتان) که در این پایان نامه از نوشته ها و گزارشات آنها اقتباساتی صورت پذیرفته بود.

چکیده

از اهداف اصلی نظام پرداخت یارانه ها، تقویت و تشویق فعالیت های دارای آثار خارجی مثبت و کمک به بهبود وضع زندگی اقشار آسیب پذیر است. در ایران نحوه ی فعلی پرداخت یارانه ها به وضعیتی متفاوت با وضعیت مطلوب در پرداخت یارانه ها منجر شده است؛ در وضعیت فعلی افراد به نسبت مصرف خود از یارانه برخوردار می شوند و لذا افراد پرمصرف یارانه ی بیشتری دریافت می نمایند. هدف از این مطالعه، ارائه ی گزینه های سیاستی برای هدفمند کردن یارانه ها در جهت اهداف نظام مطلوب آن می باشد. این تحقیق در پی پاسخ به این سؤال است که چگونه سیاستی در هدفمند کردن یارانه ها، گروه های کم مصرف و اقشار نسبتاً فقیر جامعه را در طول دوران تعدیل مورد حمایت قرار می دهد. روش به کار گرفته شده در این مطالعه روش تحلیلی-توصیفی است که به جهت سهولت استفاده از این روش محاسبات از نرم افزار excel استفاده شده است. نتایج اجرای سیاست پیشنهادی در قالب مطالعه ی موردی مصرف برق خانگی شهر تهران نشان می دهد که ترکیبی از سیاست قیمتی-مقداری گزینه ای نسبتاً مناسب برای توزیع هدفمند یارانه های پرداختی توسط دولت خواهد بود.

واژگان کلیدی: یارانه، برق، سیاست قیمتی-مقداری، هدفمند کردن، الگوی مصرف

فهرست

۵.....	دانشگاه تربیت مدرس
۱۱.....	فصل اول:.....
۱۱.....	مقدمه و کلیات طرح تحقیق.....
۱۵.....	۲-۱ یارانه های برق.....
۱۷.....	۳-۱ فرضیه و پیش فرض ها.....
۱۷.....	۴-۱ مواد و روش انجام تحقیق.....
۱۹.....	۵-۱ جنبه جدید بودن و نوآوری.....
۲۰.....	فصل دوم:.....
۲۰.....	ادبیات نظری.....
۲۱.....	۱-۲ مقدمه.....
۲۱.....	۲-۲ تعریف یارانه.....
۲۴.....	۳-۲ یارانه ها در اقتصاد.....
۲۵.....	۳-۲ ۱- حمایت از مصرف کننده و تولید کننده با استفاده از یارانه بر واحد کالا.....
۲۸.....	۳-۲ ۲- حمایت از مصرف کننده با وضع یارانه بر قیمت کالا.....
۳۱.....	۴-۲ نقش دولت در نظام های اقتصادی.....
۳۲.....	۴-۲ ۱- نقش یارانه در تحقق هدف تخصیص منابع.....
۳۳.....	۴-۲ ۲- نقش یارانه در جهت نیل به هدف ثبات اقتصادی.....
۳۳.....	۴ ۴ ۲ نقش یارانه در جهت تأمین هدف توزیع عادلانه درآمد.....
۳۳.....	۵-۲ اهداف برقراری یارانه های انرژی.....
۳۵.....	۶-۲ وضعیت یارانه ها در ایران.....
۳۶.....	۶-۲ ۱- وضعیت یارانه ها در برنامه های اول، دوم و سوم توسعه.....
۳۹.....	۶-۲ ۲- وضعیت یارانه ها در برنامه چهارم (۱۳۸۶-۱۳۸۳).....
۴۰.....	۶-۲ ۳- وضعیت توزیع یارانه های پرداختی به حامل های انرژی از دید دهک های درآمدی.....
۴۴.....	۷-۲ هدفمندی یارانه ها و تجربه ی جهانی.....
۵۲.....	۸-۲ ابزار های مؤثر در هدفمند کردن یارانه ها.....
۵۵.....	۹-۲ یارانه های برق.....
۵۷.....	۱۰-۲ مروری بر مطالعات انجام شده در زمینه ی یارانه ها.....
۶۱.....	فصل سوم:.....
۶۱.....	محاسبات و تجزیه و تحلیل.....
۶۲.....	۱-۳ مقدمه.....
۶۳.....	۲-۳ بیان محاسبات قیمتی-مقداری:.....
۶۳.....	۲-۳ ۱- عناصر برون زای موجود در سناریوها.....
۶۵.....	۲-۳ ۲- ملاحظات در مورد قیمت تمام شده ی برق.....
۶۶.....	۲-۳ ۳- عناصر درون زای موجود در سناریوها.....

۶۷	۲-۳-۴- کشش های قیمتی تقاضای برق
۶۹	۲-۳-۵- سناریوی اول (برابری نرخ کاهش مصرف برق در بالا و پایین الگوی مصرف)
۷۹	۲-۳-۶- سناریوی دوم (نرخ کاهش مصرف برق در پایین الگوی مصرف بیش از بالای الگوی مصرف است)
۸۶	۲-۳-۷- سناریوی سوم (نرخ کاهش مصرف مشترکین بالای الگوی مصرف بیش از پایین الگوی مصرف)
۹۲	۳-۳- محاسبات مربوط به سناریوی قیمتی
۹۸	فصل چهارم:
۹۸	خلاصه و نتیجه گیری
۹۹	۱-۴- مقدمه
۱۰۰	۲-۴- ابزار های مؤثر در هدفمند کردن یارانه ها
۱۰۲	۳-۴- مقایسه ی ابزار قیمتی با ابزار قیمتی_مقداری
۱۰۲	۳-۴-۱- محاسبات بر اساس روش قیمتی_مقداری
۱۰۴	۳-۴-۲- محاسبات بر اساس روش قیمتی
۱۰۷	فهرست منابع
۱۱۰	پیوست

فصل اول:
مقدمه و کلیات طرح
تحقیق

۱-۱ - مفهوم یارانه

در عرف یارانه به پرداخت یا بخشودگی مالیاتی گفته می شود که از جانب دولت اعمال می شود^۱. اما این تعریف کامل نیست چرا که در این تعریف هدف از پرداخت یارانه مشخص نشده است. در واقع یارانه نوعی مالیات منفی است که دولت ها در شرایط خاصی به آن عمل می کنند. معمولاً در زمان بحران و یا با هدف تشویق فعالیت های اقتصادی خاصی، یارانه وضع می شود^۲.

بررسی ادبیات اقتصادی نشان می دهد، خاستگاه مفاهیمی هم چون مالیات و یارانه در پایه ای ترین مباحث اقتصاد یعنی مکانیسم بازار و شکست بازار نهفته است. آدام اسمیت در چارچوب مکانیسم بازار معتقد بود که بهترین روش برای تأمین منافع جامعه، تأمین منافع اشخاص می باشد و اگر افراد را آزاد بگذاریم عامل رقابت باعث خواهد شد تا ایشان بر اساس منافع خود تصمیم گیری کنند و در آن صورت منافع اجتماع نیز به طور کامل تأمین خواهد شد. در این نظر گاه، نتایج حاصل از فعل و انفعال نیروهای عرضه و تقاضای بازار، کاراترین نتیجه خواهد بود. اما مطالعه کارکرد بازار و شکست های آن در تأمین حداکثر کارایی که در پدیده هایی هم چون بیکاری های گسترده و رکود اقتصادی، ظهور پیدا می کرد، نشان داد که عوامل متفاوتی در این شکست ها مؤثرند که برخی از آن ها عبارتند از آثار خارجی و کالاهای عمومی. اقتصاددانان برای جبران عواقب شکست بازار راه حل هایی اندیشیدند که مالیات و یارانه از مهم ترین آنها می باشد. در نظریه های اقتصادی در مواقعی که آثار خارجی منفی وجود دارد و در نتیجه میان هزینه های شخصی و هزینه های اجتماعی فاصله ای به وجود می آید مالیات وضع می شود تا این فاصله در حد ممکن از بین برود. در مقابل، در مواردی که آثار خارجی مثبت وجود دارد و در نتیجه ی آن میان منافع فردی و منافع اجتماعی فاصله ای ایجاد می شود یارانه را تجویز می کنند تا این فاصله به اقل ممکن کاهش یابد. بر این اساس می توان یارانه ی دارای توجیه نظری قابل قبول را به طور مختصر به صورت زیر تعریف کرد: کلیه هزینه هایی که به صورت مستقیم یا غیر مستقیم، پنهان یا آشکار از خزانه ی دولت به شکل واقعی خارج می شود تا مصرف یا تولید کلیه ی کالاها یا خدماتی که دارای آثار خارجی مثبت متناهی هستند را تقویت نماید. بر این اساس می توان گفت در مواردی مثل مصرف انرژی که آثار خارجی منفی ظاهر می شود و این آثار خارجی در قالب آلودگی های زیست محیطی

¹ - Steenblik, r. p. (۱۹۹۵). a note on the concept of subsidy. energy policy (صفحه ۴۸۳)

^۲ - دادگر، بدالله، (۱۳۸۴). مالیه ی عمومی و اقتصاد دولت. تهران: پژوهشکده ی اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس. (صفحه ۱۴۳)

بروز می کند نه تنها توجیه تئوریک قابل قبولی برای پرداخت یارانه به آنها وجود ندارد، بلکه به عکس مصرف کنندگان انرژی باید مشمول پرداخت مالیات نیز بشوند.^۳

علاوه بر اشکالی که با توجه به تعریف یارانه در تلقی از یارانه وجود دارد، نظام پرداخت یارانه ها نیز در کشورهای در حال توسعه و به طور خاص کشورهای صادر کننده ی نفت دچار اشکالات دیگری نیز هست. از جمله مهمترین آنها حجم بالای یارانه به فرآورده های نفتی و کارایی پایین در مصرف انرژی است.^۴ ایران نیز به عنوان یک کشور نفتی از این قاعده مستثنی نیست. پرداخت یارانه به انرژی در ایران از اوایل دهه ی ۱۹۷۰ دنبال شده است. حامل های انرژی از تغییرات قیمت معاف بوده است و توسعه بخش انرژی اساساً به وسیله ی دولت تأمین مالی شده است. کارایی انرژی نیز از اوایل دهه ی ۱۹۹۰ به عنوان مهمترین موضوع انرژی ایران مطرح بوده است.^۵

یکی از راه حل هایی که ممکن است برای حل این مشکلات مطرح شود حذف یارانه های انرژیست؛ اما اثر حذف یارانه ها در قیمت های جاری به راحتی قابل تعیین نیست چرا که این امکان وجود دارد که دلالتان و واسطه هایی که از یارانه ها سود می برند به جبران کاهش حاشیه سود خود اقدام به افزایش قیمت ها نمایند.^۶ علاوه بر این حذف یارانه ها اگر در سطح وسیع باشد می تواند منجر به ایجاد فشار هزینه ای زیاد بر اقشار پایین جامعه شود که این امر نیز به نوبه ی خود می تواند منجر به ایجاد ناآرامی ها و نارضایتی های اجتماعی شود.

افزون بر مشکلات فوق ساز و کار نحوه ی توزیع یارانه ها میان دهک های مختلف درآمدی نیز به نحوی است که توزیع یارانه ها را به نفع اقشار پرمصرف جامعه تغییر داده است؛ علت این امر آن است که با پرداخت یارانه ثابت به واحدهای مصرفی کالا، کسانی که مصرف بالاتری دارند، طبعاً حجم بیشتری از یارانه ها را به خود اختصاص می دهند؛ در مقابل کسانی هم که مصرف کمتری

^۳ - مریدی فریمانی، فاضل، (تابستان ۱۳۸۵)، پایان نامه ی کارشناسی ارشد: حذف یارانه های انرژی و ارزیابی آثار توزیعی آن (تحلیل داده - ستانده)، دانشگاه امام صادق (ع).

^۴ - Biroi, F. (1995) *the economic impact of subsidy phase out in oil exporting developing countries: a case study of Algeria, Iran and Nigeria. energy policy* (صفحه ۲۰۹).

^۵ - Saboohi, y. (۲۰۰۱). *An evaluation of the impact of reducing energy subsidies on living expenses of households. energy policy* (صفحه ۲۴۵).

^۶ - Dube, i. (۲۰۰۳) *impact of energy subsidies on energy consumption and supply in zimbabwe. do urban poor really benefit ? energy policy* (صفحه ۱۶۴).

دارند، سهم کمتری از یارانه‌ها را دریافت می‌کنند. این در حالی است که گروه‌های کم مصرف که معمولاً کم‌درآمد نیز هستند، به حمایت‌های بیشتری نیاز دارند.

به مشکلات فوق باید افزود که به علت پرداخت این حجم عظیم یارانه و مداخلات قیمتی و تغییر قیمت‌های نسبی توسط دولت در بعضی از حوزه‌های مرتبط با انرژی، انگیزه‌ی لازم برای سرمایه‌گذاری توسط بخش خصوصی وجود ندارد.

بنابراین باید به نحوی از حجم یارانه‌های پرداختی به واحدهای مصرفی کالا کاسته شود و نظام پرداخت یارانه‌ها نیز به نحوی بازمهندسی شود که بازتوزیع یارانه‌ها به صورت هدفمند صورت پذیرد. به گفته نیلی، اقتصاددان، طی ۳۰ سال گذشته همواره مباحث مربوط به افزایش قیمت حامل‌های انرژی از جمله موضوعات مهم و پرحاشیه بوده است؛ این مسأله در مراحل مختلف تا مرز تصمیم‌گیری‌های نهایی جلو رفته و هر بار به دلیلی متوقف شده یا ناقص به اجرا درآمده است.

اول بار در سال‌های ابتدایی دهه‌ی ۶۰ افزایش قیمت انرژی صورت گرفت که بعدها به صورت یارانه‌هایی به روستائیان پرداخت شد و توجه آن بر جنبه‌ی بازتوزیعی درآمد بود. سپس در برنامه‌ی اول توسعه در سال ۱۳۶۸ اصلاح قیمت انرژی گنجانده شد و در مجلس به تصویب رسید، اما در اجرا متوقف شد. در برنامه‌ی دوم توسعه، دولت تمایل به اصلاح قیمت انرژی داشت، لکن مجلس چهارم با موضوع مخالفت کرد. همچنین در برنامه‌ی سوم توسعه دولت در ماده ۱۱۷ اصلاح قیمت انرژی را گنجانده که پس از بحث‌های چالشی با این برنامه در مجلس پنجم مخالفت شد و نهایتاً حذف گردید. پس از آن در ماده‌ی ۳ برنامه‌ی چهارم موضوع اصلاح قیمت انرژی و اصلاح رابطه‌ی مالی دولت و شرکت نفت مورد توجه قرار گرفت که به تصویب مجلس و تأیید شورای نگهبان رسید، اما در مجلس هفتم، ماده ۳ حذف شد و در بودجه ۸۴ تثبیت قیمت انرژی به تصویب رسید^۷. نهایتاً با تصویب و ابلاغ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در سال ۱۳۸۸ این مهم وارد فاز اجرایی گردید. با توجه به این مقدمه به نظر می‌رسد شناخت عوامل مؤثر در میزان پرداخت یارانه‌ها امری ضروری است. شناخت این عوامل باعث می‌شود که انواع راهکارها، در هدفمند کردن یارانه‌ها مورد بررسی قرار گیرد و از میان آنها سیاست مناسب و کارآمد مورد استفاده قرار گیرد. میزان کل یارانه‌ی پرداختی به یک کالا (S) تابعی از میزان مصرف‌شده‌ی کالا (Q) ضرب در میزان یارانه‌ی پرداختی به هر واحد کالا (s) خواهد بود.

^۷ - نیلی، مسعود، (خرداد ۱۳۸۹)، دومین کنفرانس ملی تأثیر اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها بر اقتصاد، بازار سرمایه و مسکن، تهران.

$$S=s.Q \quad (۱)$$

از تحلیل این رابطه از سمت عرضه و تقاضا می توان نتیجه گرفت که ابزارهای متفاوتی برای تعدیل و هدفمندسازی یارانه ها وجود دارد. این ابزارها به طور خلاصه عبارتند از :

الف- کاهش یارانه ی پرداختی به واحد مصرفی کالا (s) که در واقع معادل افزایش قیمت کالای یارانه ای است.

ب- کاهش عرضه ی کالای یارانه ای (Q) در قیمت یارانه ای که در واقع همان سهمیه بندی است.

ج- افزایش بهره وری در استفاده از کالاهای یارانه ای.

د- افزایش جانشین های کالای یارانه ای.

همانطور که مشهود است ابزار قیمتی تنها یکی از ابزارهای موجود برای هدفمندسازی یارانه هاست؛ اما تنها ابزار نیست. استفاده از این ابزار به دلیل ماهیت آن مستلزم سیاست های جبرانی مجزا خواهد بود. اما ماهیت استفاده از ۳ ابزار دیگر به گونه ایست که به ویژه برای اقشار کم درآمد جامعه (که از سهم ناچیزی از مصرف کالاهای یارانه ای برخوردارند) مستلزم پرداخت های جبرانی مجزا نخواهد بود.

۱-۲- یارانه های برق

انرژی برق نسبت به سایر حامل های انرژی، ضمن داشتن نقش مؤثر در تولید و مصرف، اهمیت ویژه ای نیز در فرآیند تصمیم گیری های اقتصادی و اجتماعی دارد. روند تغییرات مصرف برق در بخش خانگی طی سالهای گذشته نشان از رشد شدید مصرف آن در این بخش دارد. مصرف کل در بخش خانگی طی دوره ۱۳۵۶-۱۳۸۰ حدود ۱۰ برابر و مصرف سرانه هر مشترک حدود ۳ برابر شده است^۸. بر اساس آمار سال ۱۳۸۷ نیز یارانه ی برق خانگی با ۴۶۹۷۳ میلیارد ریال، ۷٪ یارانه های اختصاصی به بخش خانگی و در حدود ۵٪ کل یارانه های انرژی را تشکیل می دهد.^۹ که این امر

^۸ - پورآزرم، الهام. (باییز و زمستان ۱۳۸۴). برآورد تابع تقاضای برق خانگی استان خوزستان. دوفصلنامه ی جستارهای اقتصادی، شماره ی ۴. (صفحه ۱۳۶)

^۹ - دفتر برنامه ریزی کلان برق و انرژی، (بهار ۱۳۸۹). ترازنامه ی انرژی سال ۱۳۸۷. تهران: وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی. (صفحه ۲۰)

حاکمی از سهم بالای یارانه های برق خانگی در کل یارانه های انرژی می باشد و لذاست که ارائه ی الگوی مناسبی در این بخش می تواند از اهمیت خاصی برخوردار باشد.

از جمله مشکلاتی که در این بخش وجود دارد آن است که در حالت فعلی تا حدود بسیار زیادی استفاده از یارانه های برق با میزان مصرف آن همبستگی مثبت دارد. گزارش نظام هدفمند کردن یارانه ها در سال ۱۳۸۰ میزان برخورداری بالاترین دهک درآمدی از یارانه برق را ۳.۷ برابر پایین ترین دهک درآمدی عنوان کرده است.^{۱۰} محاسبات استدلال نشان می دهد که در صورت آزاد سازی قیمت و بازتوزیع منافع حاصل از آزاد سازی میان گروه های مختلف جامعه، ۳ گروه پایین جامعه از این افزایش قیمت و توزیع مجدد یارانه منتفع و گروه چهارم و پنجم متضرر می گردند.^{۱۱} محاسبات رحیمی در مورد مصرف برق خانوارهای آذربایجان شرقی نیز مشاهدات فوق را تأیید می کند و نشان می دهد قسمت زیادی از یارانه ی توزیع شده در این بخش به خانوارهای پر مصرف تعلق یافته و خانوارهای کم مصرف سهم بسیار ناچیزی داشته اند. راه حل پیشنهادی وی اعمال نظام تعرفه ای جدیدی است که اساس آن مبنی بر کاهش یارانه، در ازای هر کیلووات اضافی با توجه به دهک های مصرفی است.^{۱۲}

دیگر مشکل موجود در این وضعیت آن است که حجم یارانه پرداختی دولت و میزان مصرف برق خانگی نیز زیاد است - در حدود ۶۰٪ یارانه ی پرداختی به برق، در بخش برق خانگی بوده است^{۱۳} - و با توجه به رشد روز افزون مصرف برق، تولید این میزان برق و تأمین بار مالی آن برای دولت مشکل ساز خواهد بود. اما دگرگون کردن نظام پرداخت و کاهش حجم یارانه های برق خانگی نیز ملاحظاتی دارد که باید در حین تغییر نظام پرداخت ها رعایت شود. از جمله ی این ملاحظات آن است که اولاً کم شدن یارانه پرداختی به برق خانگی نباید به گونه ای باشد که دهک های پایین جامعه را که نیاز به حمایت دارند بیش از حد تحت فشار قرار دهد. ثانیاً باید نظام پرداختی یارانه ها به گونه ای تغییر کند که ضمن آن که انگیزه ی کاهش مصرف و افزایش بهره وری در استفاده از برق را ایجاد می نماید، قیمت برق را در سطحی قرار دهد که سرمایه گذاری بخش خصوصی در آن

^{۱۰} - استلال، سارا، قادری، جعفر، (بهار ۱۳۸۱). بررسی تأثیر افزایش قیمت انرژی برق بر خالص رفاه گروه های مختلف درآمدی در ایران. فصلنامه ی پژوهش های اقتصادی، شماره ی اول، (صفحه ۱۰۲)

^{۱۱} - همان (صفحه ۱۱۷)

^{۱۲} - رحیمی بنه کاغی، محمد، ابونوری، اسماعیل، (بهار ۱۳۸۶). بررسی الگوی مصرف برق در خانوارهای آذربایجان شرقی و پیشنهاد یک تعرفه ی هدفمند. دانشور رفتار، شماره ی ۲۳. (صفحه ۳۳)

^{۱۳} - دفتر برنامه ریزی کلان برق و انرژی، (بهار ۱۳۸۹). ترازنامه ی انرژی سال ۱۳۸۷. تهران: وزارت نیرو، معاونت امور برق و انرژی. (صفحه ۲۰)

صرفه ی اقتصادی پیدا کند و گسترش تولید برق منوط به سرمایه گذاری های دولتی نباشد. در پاسخ به این ملاحظات گروهی از کارشناسان سیاست آزاد سازی قیمتی را پیشنهاد می کنند. از میان ملاحظات فوق، سیاست قیمتی ملاحظات کاهش یارانه ی پرداختی دولت، توجیه اقتصادی سرمایه گذاری بخش خصوصی و ایجاد انگیزه در استفاده ی بهره ور از انرژی را تأمین می کند. اما مشکلی که ایجاد می کند آن است که دهک های پایین جامعه را به شدت تحت فشار قرار می دهد. این امر نیز به نوبه ی خود می تواند منجر به ایجاد نارضایتی و مقاومت های مردمی در برابر اجرای سیاست و در نتیجه توقف و به تعویق افتادن اجرای سیاست گردد.

با توجه به ملاحظات فوق و اشکالات وارده بر ابزار قیمت، این مطالعه بر آن است که با تلفیق ابزار قیمت و تعیین الگوی مصرف نشان دهد اولاً چگونه می توان سیاست تعدیل و هدفمند سازی یارانه ها را به گونه ای انجام داد که با منطقی کردن متوسط قیمت برق خانگی، زمینه های کاهش مصرف برق و استفاده ی بهره ور از آن فراهم گردد و ثانیاً این بالا بردن متوسط قیمت برق می بایست به چه ترتیبی باشد که فشار هزینه ای کمتری را بر روی گروه های کم مصرف جامعه ایجاد نماید به طوری که با مورد حمایت قرار دادن آنها در طول دوران آزاد سازی، اجرای کامل سیاست تضمین گردد.

۱-۳- فرضیه و پیش فرض ها

۱- هدفمند کردن یارانه های انرژی موجبات کاهش مصرف برق خانگی شهر تهران را فراهم می کند.

۲- راهکار قیمتی_مقداری، فشار هزینه ای ناشی از هدفمند کردن یارانه های برق خانگی را بر خانوارهای کم مصرف شهر تهران کاهش می دهد.

۱-۴- مواد و روش انجام تحقیق

روش به کار گرفته شده در این پژوهش روش تحلیلی_توصیفی است. از جمله ویژگی های روش تحلیلی آن است که در این گونه مطالعات می توان از فروض، قضایای اثبات شده، اصول موضوعه شروع نمود و تئوری، مدل یا چارچوب استخراج کرد. در این زمینه در صورتی که فروض و قضایای قبلی معتبر باشد، محقق می تواند بپرسد: چه نوع نظریه ای می تواند درباره ی تبیین قسمت معینی از واقعیت استخراج شود؟ از دیگر ویژگی های مطالعات تحلیلی آن است که پیش فرض های پایه ای مفاهیم که از مطالعات تجربی قبلی به دست آمده است، نخست تحلیل می شود و پس از آن نظریه

ها مدل ها و چارچوب های به کار رفته در آن مطالعه ها تصریح شده و مورد مذاقه منطقی قرار می گیرد تا در چارچوبی یکپارچه قرار گیرد و سپس آن نظریات و پیش فرض ها به کار گرفته می شود. پس از این مرحله است که محقق می تواند بپرسد: آیا نظریه ای عمومی وجود دارد که بتواند پدیده ها را توصیف و تبیین کند یا خیر؟^{۱۴}

در مورد روش توصیفی نیز باید گفت که مطالعاتی که بر اساس این روش انجام می گیرد دارای صورتی «توصیفی» هستند. مانند: گزارش یک واقعه یا یک اندیشه که در آن تنها به آنچه موجود است و نه چرایی امر موجود توجه می شود. به بیان دیگر مطالعه ی توصیفی داده ها و ویژگیهایی را درباره ی جامعه یا پدیده مورد مطالعه، توصیف می کند. مطالعه ی توصیفی به سؤالات "چه کسی، چه، کجا، کی و چگونه" پاسخ می دهد. اگرچه توصیف داده ها واقعی، دقیق و نظام مند است، اما این گونه مطالعه نمی تواند آنچه را که علت یک موقعیت است توصیف کند. بنابر این مطالعه ی توصیفی علیرغم این که در آن تأثیر یک متغیر بر روی دیگری بررسی شود، نمی تواند برای کشف یک رابطه ی علی به کار رود. به بیان دیگر می توان گفت مطالعه ی توصیفی الزامات اندکی برای اعتبار درونی دارد.^{۱۵} به طور خلاصه می توان گفت رویکرد تحقیق توصیفی، روش تحقیقی پایه ای است که یک موقعیت را چنان که در وضعیت جاری اش وجود دارد بررسی می کند. تحقیق توصیفی بر آن است صفات یک پدیده ی خاص را بر پایه ای مشاهده ای بشناسد یا به کشف همبستگی های دو یا چند پدیده بپردازد.^{۱۶} در این مطالعه نیز با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی، سناریوهای مختلف پیاده سازی قانون هدفمند سازی یارانه ها در برق خانگی بررسی شده است. اهمیت و سودمندی این مطالعه از آن روست که بر اساس آن معلوم می گردد که با اتخاذ کدام روش، هدفمندسازی با شوک کمتری صورت می گیرد و تبعات اجرای هر سناریو چه خواهد بود. لازم به توضیح است که به منظور پیاده سازی سناریوهای مختلف و سهولت در انجام محاسبات مربوط به تبعات اجرای هر سناریو، از نرم افزار excel استفاده شده است.^{۱۷}

¹⁴ - Jarvinen, P. H. *Research Questions Guiding Selection of an Appropriate Research Method*. Department of Computer and Information Sciences FIN-33014 University of Tampere, Finland. (صفحه ۲)

¹⁵ - *Descriptive research*, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:41rcD7>

¹⁶ - Williams, C. (March 2007). *Research Methods*. *Journal of Business & Economic Research* (صفحه ۶۵)

۱-۵- جنبه جدید بودن و نوآوری

مطالعه‌ی حاضر بر آن است مزایای اجرای سیاست قیمتی-مقداری (نظام پلکانی قیمت) را در امر هدفمندسازی یارانه‌های انرژی در مقایسه با سیاست قیمتی صرف نشان دهد. نکته‌ای که باید به آن توجه داشت آن است که در بیان علت برخورداری بیشتر دهک‌های پر مصرف جامعه از یارانه‌های پرداختی، در بسیاری از استدلال‌های ذکر شده از جانب مسئولین ذیربط پرداخت یارانه به واحد مصرفی کالا به عنوان علت این امر ذکر شده است و شاید این گونه استدلال شود که نظام پلکانی قیمتی صرفاً برای اجرای سیاست در دوران گذار مناسب است و نقطه‌ی مطلوب آزادسازی کامل قیمت هاست. اما این مطالعه نشان می‌دهد که اجرای سیاست قیمتی-مقداری می‌تواند اهداف مطلوب و نهایی سیاست هدفمندسازی یارانه‌ها را نیز تأمین نماید و نشان دهد اشکال نظام فعلی ناشی از "پرداخت یارانه به واحد مصرف کالا" نیست، بلکه ناشی از بد اجرا کردن "نظام پرداخت یارانه به واحد مصرف کالا" می‌باشد.

فصل دوم: ادبیات نظری